

Foreningen for Kirkegårdskultur

Af Hans Larsen

På initiativ af havearkitekt Emil Böttiger, Århus, samledes den 29. september 1920 en lille (meget lille) gruppe mennesker på rådhuset i Århus og dannede en "Forening til fremme af Kirkegårdskultur i Danmark". Foreningens første generalforsamling blev afholdt i "Håndværkerforeningen"s bygning i Århus den 31. oktober 1921. Et prisværdigt og også meget modigt initiativ var taget. En sikker tro på behovet for en sådan forening må man tillægge disse mennesker, idet foreningen kun havde tilslutning fra 15 medlemmer - den første generalforsamling havde samlet de 10 medlemmer - omskrevet i procenter var det jo et enestående fremmøde - 2/3 af foreningens medlemmer. Mon vi nogensinde kan opnå en lignende tilslutning til vort årsmøde?

Hvem rettede disse mennesker så blikket imod som eventuelle fremtidige medlemmer? Man vedtog at rette henvendelse til gartnere, præster og menighedsråd, arkitekter og kunstnere, Foreningen af danske Kirketiendejere samt privatpersoner, der måtte antages at have interesse for sagen. Mere end 1000 opfordringer om medlemskab blev sendt ud, men resultatet stod ikke mål med anstrengelserne - 89 medlemmer blev der ud af det, så man måtte jo igen være taknemmelig for, at den lille kreds stadig kunne bevare optimismen og troen på foreningens berettigelse.

Ambitionsniveauet var højt, når man læser foreningens formålparagraf i de første love, hvor der står: "Foreningens Formål er at skabe større Interesse for vore Kirkegårdsforhold ved Foredrag, Bøger, Pjecer, Tidsskrifter og Dagbladsartikler. Dernæst vil man - så vidt Midlerne strækker - afholde udgifter til Konsulentvirksomhed samt søge over for Myndighederne at virke for en forbedret og udvidet Lovgivning for vore Kirkegårde".

At der skete nytænkning og nyskabelser inden for det kirkelige område i begyndelsen af dette århundrede, var ikke tilfældigt. I disse år ændrede kirkerne og kirke-

gårdene styrelse fra at være underlagt en kirketiendejer (som regel en af sognets herremænd) til i slutningen af 1800-årene og i første del af 1900-årene at gå over til selveje, altså blev kirken og kirkegården nu ikke længere underlagt en person (ejendom), men blev "Folkets ejendom" bestyret af et folkevalgt råd (menighedsrådet). Det fremgår da også af foreningens første vedtagelse, at man vil søge forbindelse med menighedsrådene, som jo nu ifølge kirkeloven af 1922 de allerfleste steder ejer og har ansvaret for kirkegårdenes udseende, plan og drift. Desuden vil man søge samarbejde med præsteforeningen. Det var i 1920 - og vi fortsætter nu på seksoghalvfjerdsindstyvende år.

Et af de første konkrete resultater var foreningens overtagelse af salget af en af lærer Frands Hansen udarbejdet kirkegårdsprotokol; protokollen var anbefalet af kirkeministeriet. Der forestod over hele landet et omfattende arbejde med at udarbejde kort og protokoller over de på kirkegården begravede personer - et område, der langt op i dette århundrede var stærkt forsømt, og som kunne medføre uheldige konsekvenser. Vel også for at råde bod på dette og for at forbedre kirkegårdenes udseende i det hele taget oprettede foreningen allerede fra starten en konsulenttjeneste og forsøgte at råbe kirkeministeriet op for at få en anerkendt konsulenttjeneste over hele landet. At konsulenttjenesten blev brugt, fremgår af gamle årsmødereferater. Der nævnes de menighedsråd, der har benyttet sig af foreningens rådgivning.

Ved generalforsamlingen 1930 beretter formanden om en henvendelse til kirkeministeriet, hvori man påpeger det uheldige i, at ministeriet skal have tilsendt planer til udvidelse og ændring af kirkegårde (som de nu ifølge lov skal godkende) uden at have nogen faglig assistance. Foreningen påpeger, at ministeriets kontorembuds-mænd vanskeligt kan bedømme en plans værdi. Man så ofte planer med rette gangbredder i kirkegårdsanlæg godkendt af ministeriet, men som i øvrigt meget ofte var uhensigtsmæssige og uheldige. Der gik næsten 50 år, før kirkernes øverste statslige, administrative organ - kirkeministeriet - fandt tiden moden til at arbejde med en konsulenttjeneste.

En måske endnu større opgave engagerede foreningens lille medlemsskare sig i: Udgivelsen af et tidsskrift, og

“Vore Kirkegårde” kom på gaden i 1923. Ønsket var at udsende 6 numre årligt, et mål, der dog ikke blev nået, men det lykkedes bestyrelsen få år senere at udsende 9 numre årligt. Et fornemt tidsskrift kom medlemmerne i hænde - et tidsskrift, der nu snart kan fejre 75-års jubilæum, dog i en ændret form og med “kun” et nummer om året. En helt fantastisk ildhu, energi og arbejdsevne har været lagt for dagen for at holde bladet i live i så lang tid.

Mest må man nok beundre foreningens første ledelse for med under 100 medlemmer at turde gå i gang med en så krævende opgave, som det er at samle stof og redigere så mange sider meget velskrevne og oplysende artikler og billedmateriale. Der er utrolig meget, højt kvalificeret kirkegårdsstof at finde i de mange årgange.

Den 7. december 1926 skriver formanden, provst Simon Hansen, om bladet “Vort Blad”: “Dette vil fra nytår under navnet “Vore Kirkegårde” udkomme regelmæssigt hver anden måned. Der er ingen tvivl om, at et sådant blad, ledet på den rette måde, vil blive modtaget med glæde og bidrage til at skabe interesse for og kærlighed til vore kirkegårde og alt, hvad der er i slægt dermed.”

Tidsskriftet indeholdt artikler om kirkegårdsforhold i ind- og udland. Alle artikler var forsynede med et rigeligt billedmateriale, så man nu ved gennembladning får stor indsigt i forholdene og udviklingen på kirkegårdene gennem en lang årrække. Desuden havde “Vore Kirkegårde” udklip fra danske og nordiske dagblade, så medlemmerne blev orienteret om, hvad der rørte sig på kirkegårdsområdet i hele Norden. Bladet indeholdt også anmeldelse af litteratur om kirkegårde, både dansk og udenlandsk.

En anden historisk set interessant ting var med i bladet, nemlig en liste over nye medlemmer. Helt fra starten og frem til 1969 er denne summering fulgt op; særlig interessant er det at bemærke de mange medlemmer fra de andre nordiske lande. Årsagen var nok “Vore Kirkegårde”, som på det tidspunkt sikkert var det fornemste - måske det eneste - tidsskrift om kirkegårdsforhold i Norden.

At vi, den nuværende og kommende bestyrelse, også har fået en forpligtelse er klart, idet der i de første vedtægter for bladet står: “Tidsskrift udsendes, så længe

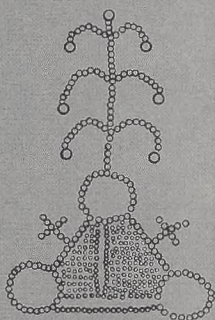
VORE KIRKEGAARDE

UDGIVET AF
FORENINGEN FOR KIRKEGAARDSKULTUR

5. AARGANG 1928-29

VORE KIRKEGÅRDE

ÅRSSKRIFT 1974
FORENINGEN FOR KIRKEGAARDSKULTUR

foreningen består og tilstilles medlemmerne gratis og portofrit”.

At udsende “småskrifter” blev også en opgave, foreningen tog sig på. Småskrifterne omhandlede forskellige emner, særtryk af “Den kongelige Anordning om Kirkegårde” fra 1927 og den senere anordning fra 1953, skrifter om gravstedsanlæg, landsbykirkegårdes regulering, kirkegårde og gravsteder og andet. Desuden rådede foreningen over et bibliotek, indeholdende danske og udenlandske bøger og tidsskrifter, som foreningens medlemmer kunne låne mod kvittering. Enkelte værker kunne dog ikke lånes, men var til rådighed for medlemmerne ved henvendelse på foreningens kontor. Ligeledes omtales i 1930 foreningens lysbilledsamling, som råder over 150 billeder. (Hvor mon bøger og billeder er havnet?)

Som et kuriosum kan nævnes, at kirkegårdsprotokollen kostede 35 kr. incl. forsendelse og den kongelige anordning 0,35 kr., Ligbrændingens lovregler kostede 0,25 kr., og der blev ydet 10 % rabat til foreningens medlemmer.

I 1927 er inspektørstillingen ved Holmens kirkegård ledig. Her har foreningen “rettet Henvendelse på rette Sted” for at overbevise den ansættende myndighed om, at man “ikke kunne undvære en gartnerisk kyndig Mand”. Dette viser, at foreningen også arbejdede ihærdigt på at få kvalificerede folk til at tage sig af kirkegårdens daglige drift. Om dette vidner en artikel i “Vore Kirkegårde”, årgang 1928: “Kirkegårdslederens Uddannelse og Kvalifikationer”, hvori man fremholder andre landes langt større krav til ansøgere, end man gør her i landet; en undtagelse er dog Københavns Begravelsesvæsen, der kræver gartneriske og administrative kvalifikationer. Artiklen slutter med et afsnit om efteruddannelse, hvor man påpeger, at den ansatte stadig må uddanne sig ved kurser, læsning af kirkegårds-litteratur samt rejser i udlandet. Det var i 1928.

Gravmindekulturen - eller manglen på kultur - var et stadigt tilbagevendende debateme ved bestyrelsens møder gennem 30'erne. Endelig i 1949 indkaldte foreningen til en drøftelse af mulighederne for en forbedring af gravmindekulturen. Udvalget blev hurtigt opmærksomt på, at andre kræfter var i gang, idet Char-

lottenborgs udstillingskomité havde udskrevet en konkurrence angående gravmæler. De præmierede forslag ville blive udført i sten og udstillet på Charlottenborgs forårsudstilling i 1949. Man har ikke kunnet finde noget om vort udvalgs videre skæbne udover en bemærkning i 1954 om, at man venter på et resultat.

Resultatet kom i 1988 - men vist nok udvirket af andre kræfter - ved nedsættelse af et "gravmindeudvalg", der fik til opgave at udforme rammer, formål og betingelser for en konkurrence om nye gravminder. Så skete der noget, idet man allerede året efter i 1989 åbner konkurrencen, der var åben for alle, og initiativet blev nok -lidt overraskende - modtaget med overvældende interesse. Ca. 400 henvendelser om materiale udløste 117 forslag, så det blev en stor opgave for udvalget at bedømme de indkomne forslag. Hele resultatet og en del forslag er offentliggjort i bogen "Nye Gravminder", som foreningen udsendte i 1992. Den kan stadig købes.

Også udformning og beplantning af vore kirkegårde havearkitektonisk lå naturligvis foreningen stærkt på sinde. Foruden at bruge kræfter på at udsende det fornemme tidsskrift "Vore Kirkegårde" gik foreningen i 1953 i gang med at samle stof til en bog, der udkom i 1961. Bogen fik titlen "Den danske kirkegård og dens problemer". På omkring 100 sider har forskellige fagfolk skrevet om kirkegårdens historie, gravmælerne og kirkegårdenes anlæg og beplantning, der igen er opdelt i 10 undertitler: et afsnit om kirkegårdens bygninger og et om gældende bestemmelser - en smuk og lærerig bog samlet og redigeret af provst Johannes Exner. Enkelte eksemplarer er stadig til salg.

I 1972 arbejder foreningen sammen med nogle landskabsarkitekter på at få nedsat et "Udvalg for kirkegårde". Der blev udarbejdet udkast til kommissorium, som blev sendt til kirkeministeriet underskrevet af Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer, Nationalmuseet, Kunstakademiet, landskabsarkitekter samt provst Exner. Om der kom noget ud af henvendelsen vides ikke, men måske gav den startskuddet til kirkeministeriets ansættelse af anerkendte kirkegårdskonsulenter.

Også kursusvirksomhed har gentagne gange været

drøftet, men ikke vedtaget, og idéen blev videregivet til kirkegårdsledernes forening, der startede sin kursusvirksomhed, som stadig kører kurser med stor succes. Kurserne er i øvrigt også åbne for vore medlemmer.

I 1980 deltager foreningen i et møde i kirkeministeriet vedr. "fredning af bevaringsværdige gravmæler". Referatet fra ministeriet slutter således: "Skov (museumsinsp.) ville ventilere sagen for museumsforeninger osv. Truelssen (kontorchef i kirkeministeriet) udtrykte forventning om en positiv indstilling fra menighedsrådene. Provst Exner takkede for mødet."

Og så skete der ikke mere, før ministeriet fik en politisk chef, der "brændte" for tanken og fik "sat ild" i sine medarbejdere, så resultatet blev et afsnit i "Lov om kirker og kirkegårde" fra 1986 om bevaring af gravminder, så nu fangede bordet, og museerne måtte igang. Heldigvis er det ikke lykkedes efterfølgende kirkeministre at pille afsnittet ud af lovgivningen. Vor forening fulgte med glæde loven op ved at udsende et særtryk af "Vore Kirkegårde" i 1987 med udvalgte artikler om registreringens formål og praktiske udførelse. (Skriftet er stadig til salg.)

I 1981 blev foreningen tilknyttet "Nordisk Forbund for Kirkegårdskultur", en paraplyorganisation bestående af alle foreninger, der i de nordiske lande arbejder med spørgsmål om kirkegårde. Foreningen er dermed medarrangør af de kongresser, der finder sted hvert 4. år og har været afholdt i Finland, Sverige og Norge, og i 1997 vil den 4. nordiske kongres finde sted i Danmark (København).

Et projekt, som stadig venter på at blive ført ud i livet, er en "Registrering af vore kirkegårde". I et brev til kirkeministeren i 1987 peges der på, at udviklingen i dag sker i en rivende hast, og kirkegårdene forandres, så uerstattelige værdier hurtigt går tabt. Der peges på ændring af træbestand, ændring af århundredgamle terrænformer, der afspejler historie, samt fjernelse af bevaringsværdige monumenter. Så vidt vides er idéen endnu uden resultat.

En henvendelse fra 1980 om tilskud om afholdelse af et årsmøde på Færøerne blev besvaret negativt, så det har vi også tilgode.

Foreningen for Kirkegaardskultur.

Fra 1. April 1928 til 31. Marts 1929.

Indtægt:		Udgift:	
Overført fra forrige Aar.....	606 80	Porto, Fragt, Telefon, Telegrammer ...	872 57
Kontingenter.....	2138 47	Tryksager og Afskrivning.....	3840 57
Annonceindtægter.....	2503 06	Clicheer, Tegninger m. m.....	1442 37
Solgt Protokoller og Skrifter.....	3084 22	Avertering, Lokaleleje.....	160 95
Diverse.....	43 49	Provision, Forsendelse af Protokoller..	1276 41
Kirkeministeriets Tilskud.....	1050 00	Forfatterhonorar, Redaktørløn.....	1189 50
Landbrugslotteriet.....	1000 00	Rejser og Diæter.....	349 49
Renter.....	1 15	Renter til Banken.....	239 66
		Lønninger til Sekretær og Kasserer....	900 00
		At overføre til næste Aar.....	215 67

Kr. 10487 19

Kr. 10487 19

S. E. & O.

**BORNHOLMSKE
FLISER TIL
VILLAHAVER**
GULE — BRUNE — RØDE

»Slæb ikke Havens Grus
ind i dit Huse.«

Bornholmske Fliser
paa Havgangene forhinder
Ukrudt, Ælter og Støv.
Hovedforhandler for Kø-
benhavn og Sjælland:
V. MEYER,
Niels Juelsgade 9,
København K. Tlf. 6096.

**1/2 HASLE Klinker og
Chamottestensfabrik Kbhvn**
Telf. Central 254.

Regnskab

for

„Vore Kirkegarde“.

Tiden fra 1. April 1928 til 31. Marts 1929.

Indtægt:	
Annonce-Indtægt.....	2563 06
Tilskud fra F. f. K.....	2121 51
	<u>Kr. 4684 57</u>

Udgift:	
Forsendelse af Bladet.....	305 63
Trykning af Bladet.....	2045 00
Provision.....	431 41
Clicheer, Tegninger.....	852 33
Redaktør og Forfatterhonorar.....	1050 20
	<u>Kr. 4684 57</u>

Hillerød, den 31. Marts 1929.

(sign.) J. Blomberg.

Fra "Vore Kirkegårde", 6. årgang 1929-30.

Mange gode kræfter har været i gang i de 75 år, foreningen har bestået, og der ligger stadig opgaver og venter. Vi kan bruge formandens ord fra 1926, hvor han i et julebrev til medlemmerne skriver:

“Vi må være enige om at ville hjælpes ad med at få Foreningen til at trives, så vi kan nå det Mål, vi satte os: at få vore Kirkegårde gjort til skønne og værdige Rammer om vore gamle Kirker ud over det hele Land”. Måtte dette mål lykkes.

Formænd:

1921-22	Stiftsprovst Lindhardt
1922-26	Pastor N. Joh. Laursen
1926-30	Provst Simon Hansen
1930-31	Folketingsmedlem P. Kammersgaard
1931-36	Pastor A. J. Bartholdy Møller
1936-51	Biskop dr. phil. C. I. Scharling
1951-52	Fhv. kirkeminister Johs. Hansen
1952-66	Domprovst Carl Bay
1966-67	Fhv. minister Ove Hansen
1967-89	Pastor Povl Gøtke Hansen
1989-95	Fhv. kirkeminister Mette Madsen
1995-	Provst Leif Arffmann

*Hans Larsen, Store Heddinge
Fhv. Kirkegårdsleder og formand
for Foreningen af danske Kirkegårdsledere.*